

målsarkiv, vilket kanske kan ge anledning till slitningar, men vi hoppas att den skall medföra ett värdefullt samarbete.

Ännu har ej vår svenska folkminnesfråga funnit sin definitiva lösning, men vi ser på framtiden med förtröstan om allt bättre arbetsmöjligheter.

C. W. von Sydow.

OVERSIGT OVER TOPOGRAFISK LITTERATUR. 1930.

Det hævdedes i forrige års oversigt, at tidsskrifternes indhold oftest må betragtes som skitser og detailundersøgelser, der senere kan komme mere omfattende arbejder tilgode, medens det i bogform udkomme for det meste er fuldt færdige topografiske arbejder. Imidlertid må det ikke glemmes, at de sidste også kan blive af værdi for senere forskere, der behandler specielle emner, men for hvem kun ganske få og spredte oplysninger har værdi. Af den grund er *kildehenvisninger og udførlige registre* af den største vigtighed, ja egentlig kronen på hele arbejdet.

De fleste årsbogsredaktioner er heldigvis kommet ind på at lade disse tekniske hjælpemidler udarbejde til de afsluttede bind, men endnu er der flere, der ikke synes at have opfattet betydningen heraf. Det må stå såvel redaktionerne som forfatterne af topografiske bøger klart, at der langt hellere må slås lidt af på enkelte dele af teksten, end at arbejdets totalværdi bliver ringere, fordi man ikke formår at orientere sig i det udgivne og finde frem til det, der har særlig værdi for den enkelte læser, som skulde høste nytte og erfaring af det udførte arbejde.

Det er glædeligt at se, at flere årsbogsredaktioner ikke mere nøjes med de tilfældigt indkomne bidrag, men stiller sig selv og deres mere eller mindre tilfældige medarbejdere virkelige redaktionsopgaver. I denne retning er Ribe amt i øjeblikket i spidsen og godt på vej til at udvikle en systematik, som nok skal bære frugt. Resultatet af den i 1929 stillede opgave til løsning af hedeopdyrknings historie har allerede nu båret frugt og synes desuden at sætte sig spor i andre amter, og hertil kommer, at man i år har formået en kyndig mand til at give en oversigt over de vigtigste af de kilder til amtets historie, der findes i landsarkivet i Jylland, foruden at der bringes et supplement til de trykte kilder

og påbegyndes en fortegnelse over, hvad de lokale blade har indeholdt af lokalhistorisk-topografisk stof.

Der ligger heri en tydelig tilkendegivelse af, at redaktionen forstår, at *årbogens opgave foruden at bringe selve stoffet også må være vejledende og ansporende*. Og redaktionsopgaver er der nok af.

Blandt det, som både redaktioner og selvstændige udgivere i stigende grad må have deres opmærksomhed henvendt på, er *illustrationsstoffet*. Vi skal kun få år tilbage i tiden, hvor det var komplet umuligt at finde forlæggere (redaktioner), der vilde befatte sig med billeder ud over det for teksten allermost nødvendige. Man undskyldte sig med, at klicheer var alt for dyre, og nægtes kan det heller ikke, at de betyder en fordyrelse. Men udviklingen lader sig ikke standse. Vi er i de senere år med den fremskredne billedteknik blevet vænnet til i lige så høj grad at »læse billeder« som at læse tekst, og et læsende publikum forlanger rent ud at få de historiske fremstillinger gjort levende gennem illustrationer.

Der er derfor grund til allerede nu at råbe vagt i gevær over for dette nye stof, ikke så meget over for dets anvendelse, men over for dets valg og dets bonitet. Af hvor stor vigtighed dette stof nu er, kan bedst ses af, at der ved store værkers udgivelse ligefrem ansættes en billedredaktør, der udelukkende har til opgave at fremskaffe det til den leverede tekst nødvendige billedmateriale, et ofte meget besværligt men altid lønnende arbejde, når det udføres med smag og omtanke.

Denne nye redaktionsopgave må årbøgerne ikke lade uanset! Tilfældigheder må ikke spille nogen rolle heri. Alt for ofte lader man sig her (og andetsteds) nøje med, hvad der allerede foreligger af let tilgængeligt stof. Der er billeder, som går i den grad igen i al historisk-topografisk litteratur, at det er lige ved at kvalme læserne. Som oftest er det magelighedshensyn, der gør sig gældende, og ofte står billederne i det slettest mulig forhold til teksten, så at mindre vigtige partier af denne er fuldt ud »illustreret«, medens det værdifulde står nøgent, til trods for at der kunde være fremskaffet endnu interessantere billedstof hertil ved en smule mere arbejde.

Netop på de topografiske områder er billederhvervelsen forholdsvis let og af stor værdi. For de ældre tiders områder findes der ofte et stort og aldrig benyttet stof, og hvad der ikke findes i offentlige samlinger og i ældre litteratur, som er blevet vanskelig tilgængelig, kan ofte findes i privateje, når der ledes omhyggeligt. Hvor det gælder om at tilvejebringe billeder af lokaliteter, landskaber o. s. v. fra nutiden (hvad der også kan have værdi)

behøver jeg neppe at minde om, at snart sagt hverandet menneske nutildags har fotografiapparat, og at man kan tage fortrinlige billeder selv med billige og små apparater.

Men det er ikke nok med, at billedstoffet foreligger. Derefter kommer den kritiske udsondring. Denne gælder i første plan at drage det mindst kendte og mest originale frem. Det er umuligt at give en almen vejledning herfor, thi bedømmelsen er afhængig af så mange omstændigheder. Først i andet plan tages der hensyn til selve billedets godhed og dets evne til at lade sig reproducere. Hellere et mindre godt billede af særlig oplysende art eller af stor sjældenhed end en skæbnesvanger udskydning af et vigtigt sujet, der aldrig senere lader sig forevige.

Til slut kommer selve reproduktionen. Det lader sig desværre ikke nægte, at teknikken, navnlig på vore provinciale reproduktionsanstalter, endnu lader en del tilbage at ønske. Dertil kommer, at selv en god kliché i bogtrykket kan give et dårligt resultat, enten fordi den ikke behandles med så stor nænsomhed, som er nødvendig, eller fordi trykkeriets maskiner ikke er så gode, som man kunde ønske dem. I hvert fald må redaktionerne ikke lade sig nøje med halvgodt arbejde, men blive ved med at kræve forbedring; thi her som så mange andre steder i livet gælder det, at den, der forlanger, får!

Samlet i en sum må det understreges, at *der bør vises den samme nænsomhed over for billedstoffet som over for teksten*, og lige så lidt som man optrykker allerede offentliggjorte afhandlinger, bør man genoptrykke billeder, hvor det ikke er absolut påkrævet!

Hvad årets historisk-topografiske høst angår, er det desværre nu som tidligere således, at alt for mange forfattere har tilbøjelighed til at ville slippe for let fra det. Alt for ofte arbejdes der ikke til bunds, skønt der i mange tilfælde ikke vilde kræves synderligt meget arbejde for at afrunde fremstillingen. Der tænkes her ikke så meget på den sproglige behandling, som på selve stoffets behandling. Der er ikke få, som synes alt for glade over det, de har nået, og som glemmer, at jo dybere der arbejdes ned i grunden, des mere kommer resultatet til at stå i klart relief. I glæden over fund af godt arkivalisk stof glemmes i de fleste tilfælde den trykte litteratur.

I den nedenstående oversigt er fulgt de samme retningslinier som for det foregående år. Nogle forlag og forfattere har ikke ment at kunne stille bøgerne til rådighed, og i sådanne tilfælde nævnes arbejderne kun, medens en vurdering af dem ikke har været mulig. Dette er også tilfældet med mindre og mindre betydelige arbejder.

Chr. Heilskov: Om Oprettelsen af topografiske Museer (Forfatterens forlag, Gentofte). Den stærkt topografisk interesserede forfatter slår i denne piece kraftigt til lyd for oprettelsen af særlige topografiske museer landet over, f. eks. et for hvert amt. Indsamlingstanken er god og rigtig og vil sikkert få tilslutning fra vide kredse, ikke mindst fra dem, der er knyttet sammen i historisk fællesforening; men når forfatteren sætter den i forbindelse med oprettelsen af helt nye museer, vækker det straks betænkelighed. Landet skulde ikke gerne drukne i museer, og vi er allerede lidt for langt ude i den retning. Man må være yderst forsigtig med at skabe en reaktion mod det, som i øjeblikket efter mange års trange kår er ved at underbygge sin stilling på et sundt og naturligt grundlag. En forøgelse af de allerede bestående museer på et så specielt område vil let skabe træthed både hos publikum og hos de bevilgende myndigheder og institutioner. Således som vore provinsmuseer nu har udviklet sig, falder opgaven med at indsamle topografisk billedstof naturligt på dem, og adskillige af dem er allerede godt i gang dermed. Noget andet er, at der vel nok inden for Dansk historisk fællesforening og Dansk kulturhistorisk museumsforening bør slås kraftigere til lyd for dette arbejde, ligesom der bør udarbejdes en vejledning for både indsamlingen og den tekniske udformning af sådanne samlinger. Skiftende udstillinger i museerne af materialet vil også være af god virkning. Pjecen er af stor interesse og kan varmt anbefales, ikke mindst dem, der kan ønske den brugt som diskussionsgrundlag i fællesforeningen.

Hugo Matthiessen: Hørvejen. En tusindaarig Vej fra Viborg til Danevirke. (Gyldendal). — Hugo Matthiessen kan med rette betegnes som en elsker af de danske færdselsveje og det liv, der rører sig på dem. Han elsker vandringen for dens egen skyld, og der er aldrig så øde en vejstrækning, at der jo for ham er meget at undersøge. På middelalderens veje spurgtes landets historie, og forfatteren, der er jyde, kan den kunst umiddelbart efter et goddag at kunne stille et spørgsmål. Møder han tilfældigvis ingen, bruger han sine øjne og bruger dem godt! Hans bøger bliver ikke til i studerekamret, de bliver oplevet ude i naturen, og han får altid gode svar, fordi han spørger så godt og ved, hvad han skal spørge om. Da han for få år siden med overlegen viden og artistisk kunnen skildrede de middelalderlige byers placering i landet og baggrunden for deres opståen og udvikling, drog han landet igennem ad de gamle handelsveje med læseren ved sin hånd; men han måtte rejse hastigt for at det rette — og tilstræbte — overblik kunde opnås. Fra gabet i Dannevirke drog han ad Studevejen mod Helligdomsbjerget, mod Viborg, og han

mærkede sig gravhøjene, broerne, fæstningsanlægene og kamppladserne. Hvor gerne havde han ikke taget mere med, hvor lokkede det ham ikke overalt med oplysninger om fortidens travle færden over heder, gennem skove, og han lovede sig selv at komme igen.

En pilgrimsvandring blev det! En vandring under førerskab og efter abbed Nicolaus' 800 år gamle anvisning på en 7 dagsrejse fra St. Kjelds skrin til Thyras vold, en pilgrimsfærd med mange andagter snart ved de små, længst glemte vejkapeller, snart på middelalderlige valpladser og snart foran vide udsyn »over hedernes fjerne blånen«. Hugo Matthiessen er her den ideelle fører. Vejen og dens omgivelser bliver levende, længst forsvundne skove gror frem, små kirkebyer rejser sig, hvor ellers kun et sparsomt græstæppe dækker gudshusets kampestensfundament, tørre sænkninger gennemstrømmes af leende åer, som tårner deres kraftoverskud mod møllernes hjul. Også mennesker møder man, småhære, der haster mod valpladserne, rejsende stormænd og udenvældske handelsfolk. Ja, vejen lever, hærvejen, alvejen, oksevejen!

Og hvis anmelderen forfalder til lidt lyrik, er det udelukkende forfatterens skyld. *Han* vilde sikkert ønske de nøgterne historiske oplysninger fremdraget, som bogen vrimler af, vilde ønske understreget den topografiske nyvinding, som hans arbejde er. Skønt nej! Han ved allerede på dette tidspunkt forlængst, at hans bog er blevet grebet med begærlighed af en trofast læsekreds, der stadig forøges, og han kender fuldtud den magt, man har over læserne, når man på een gang er historiker og digter.

Vilh. Lorenzen: Dansk Herregaardsarkitektur fra Baroktiden I. (Vilh. Priors forlag). Det foreliggende bind, der behandler den ældre barok fra ca. 1660—ca. 1730, er en arkitekturhistorisk oversigt på bredt grundlag, som for topografen har den værdi, at den vejleder i de tanker, der har gjort sig gældende ved herregårdenes anlæg i det givne eller valgte terrain eller ved overgangen fra et ældre anlæg til et i den nye mode, som for første gang brød fuldstændig med den gotik, der gennem hele renaissanceperioden stak hovedet frem herhjemme. Til disse bygninger knyttede sig jo desuden et haveanlæg i streng regelbunden stil, med hvis spor en topografisk forsker uvægerlig kommer til at beskæftige sig, hvis han inden for sit område støder på et af disse tidsprægede herregårdsanlæg. Det righoldige billedstof og de mange grundplaner har også sin store værdi.

Christian Elling: Palæer og Patricierhuse fra Rokotiden (Gad). Hvad der er sagt om topografens forhold til Vilh. Lorenzens bog, gælder til en vis grad også dette arbejde af rent arki-

tekturhistorisk præg. Forfatteren har på få år skabt sig en position blandt vore få arkitekturhistorikere og gør i denne bog først og fremmest rede for de københavnske rokokopalæer, viser dernæst deres udløbere i købstæderne på øerne, for sluttelig at påvise en jysk »rokokobarok« i Nørrejylland, hvor hovedlinierne i rokokotidens bygninger oftest viser en konservativ fastholden af barokkens hovedelementer.

Det er nødvendigt at gøre opmærksom på *Dansk Naturfredning*, udgivet af foreningen af samme navn (Sølvgade 26, Kbh. K.). Det er umuligt at indføje alle de mange og spredte topografiske oplysninger, der forekommer i hefterne, i nedenstående topografiske stofinddeling; men der er ikke mindst i det aldeles fortrinlige billedstof adskillige impulser at hente for topograferne landet over, ligesom forståelsen af naturfredningsforeningens arbejde vil være af værdi for alle hjemstavnselskere og -dyrkere.

V. Wanscher: *Rosenborgs Historie 1606—1634* (Haase og Søn). Det smukke lille slot vil altid med rette påkalde opmærksomheden og ikke mindst, når der, som i dette arbejde, gøres omhyggeligt rede for et afsnit af dets historie, som ikke hidtil har fået en så grundig og kyndig behandling. Der findes i denne bog så mange nye oplysninger og iagttagelser fra slottets ældste tid, at man føler sig sikker på, at udviklingshistorien nu er så grundigt udredet, som det er muligt. Professoren peger først på »lysthuset af 1606«, der såvel ved forlængelse som forhøjelse blev til det Rosenborg af 1613, som man hidtil ikke har haft rigtig forståelse af. Dog kan det ikke nægtes, at der er medtaget så meget kendt stof på så udførlig måde, at man får en mistanke om, at det måtte til for at få en virkelig bog ud af det ikke særlig fyldige nye stof, der ikke kan karakteriseres som stort mere end en studie. Der havde intet været at sige til denne form, hvis der dermed var skabt en publikation, der kom det brede publikum i hænde, men i stedet for er der med understøttelse af Carlsbergfondet skabt en nærmest bibliofil bog, hvis indhold ikke rigtig formår at fylde et typografisk set så udsøgt arbejde. Selve bogens opbygning er fortræffelig, og til den almindelige fremstilling slutter sig et efter kapitlerne inddelt kildestof. I kapitlet »Benævnelserne og Benyttelsen af Rosenborgs Rum« savner man mærkeligt nok en del, der dog omtales i de gamle inventarer.

Bjørn Kernerup: *Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie II* (Gad). Af dette værk (se oversigten 1929) er udkommet anden og sidste del. Foruden præstehistorie og træk af det åndelige liv indeholder denne del spredt rundt om i kapitlerne en del af topografisk interesse, som ikke mindst får udtryk i de udførlige noter

og kildehenvisninger til de tidligere omtalte rent topografiske afsnit.

O. C. Nielsen: Bræddehytten (Nyt nordisk forlag). Et af de små, fordringsløse bidrag til hovedstadens topografi, som i de senere år er kommet fra denne hånd.

William Haste: Strandvejen. Dens Huse og Mennesker (Hagerup). Af en række avisartikler har forfatteren samlet en bog, der er illustreret med meget anskuelige tegninger af Franz Sëdivý. Om end det meste må karakteriseres som Døgnjournalistik, har bogen sin utvilsomme topografiske værdi. Hovedstadens fysiologi forandres så meget og så hurtigt, at selv de, der har interesse deri, har vanskeligt ved at følge de ændringer, der ikke fæstnes for øjet og sindet på en eller anden måde. Under disse omstændigheder vil en sådan samlet fremstilling af forholdene et bestemt år også få sin betydning for fremtidens topografiske studier, og når oplysningerne om ejerforhold o. l. tages med det nødvendige forbehold, har bogen sin berettigelse som led i bestræbelserne for at vække interessen og sansen for, hvorledes København udvikles og forandrer sig. Der var sikkert andre områder, hvor ideen lod sig udnytte, og blev der lagt mere vægt på den topografiske fremstilling, vilde værdien i almindelighed forøges og bogen få en større læsekreds.

Niels Maare: Frederiksberg Slot og dets Restaurering (I kommission hos August Bang, Vesterbrogade). Frederiksberg slot blev i 1896 berøvet ikke alene sine møbler, men hele sit faste inventar, så at praktisk talt kun det, der ikke kunde flyttes, de smukke stuklofter og — mærkeligt nok — de deri siddende plafonds, blev tilbage. Derefter overdroges slottet til militæretaten som officerskole. Først i 1928 opnåedes der en bevilling til en restaurering af slottets indre, som foretoges med virkelig pietetsfølelse af restaureringstankens ophavsmand, pjecens forfatter, ingeniørkaptajn Maare. For det, som denne restaurering kaldte frem af bidrag til slottets udsmykningshistorie, er der gjort rede i dette lille skrift, som med sit nydelige billedstof fremkalder ønsket om en endnu fyldigere redegørelse i bogform. Naturligvis samler interessen sig om kirken, det eneste rum, som det har været muligt at føre helt tilbage til sit oprindelige udseende; men også på andre felter yder restaureringsarbejderne fortrinlige bidrag til bygnings- og udsmykningsstil lige fra barok til empire. En lille indvending: det porthus, der kendes fra Thura, er neppe slottets ældste med vandbassinet overst. Der er spor af, at dette har ligget slottet noget nærmere.

(Eiler Nystrom): Dreons Beskrivelse af Dronninggaard 1786 (Gyldendal). Det foreliggende værk er en beskrivelse på fransk

af Frederik de Conincks ven oberst Henry Drevon, efter hvis planer og ideer det smukke lille »Næsseslot« rejstes af en københavnsk håndværker og placeredes i et omfattende og i høj grad tidspræget anlæg. Den rent topografiske beskrivelse — noget i retning af en »fører« — har navnlig sin værdi ved at være forfattet umiddelbart efter, at det hele var færdigt fra »arrangørernes« hånd. Den er ledsaget af samtidige tegninger af såvel bygningen som af de i parken anbragte monumenter, volièrer, badehus o. s. v. Desuden findes en hovedplan og et par detailplaner af hele anlæget. I bogens 2. del findes en række prospekter (vuer) af gården og de forskellige pastorale anlæg, der gjorde stedet så berømt. De er alle udført af professor Erik Poulsen i København, en enkelt efter Drevons originalskitse, de fleste andre efter professorens malerier i Moltkes palæ. Bogen er bekostet udgivet af et fond, som er stiftet af de Coninck-slægtens sidste mand her i landet, cand. theol. Alfred Good.

Rasmus Nielsen: Næstved Købstads Historie III, Kirkerne (Eget forlag).

Mester Jacob Malsens Visitatsbog (se oversigten for 1929). 2. hefte er udkommet, omfattende Bjerger herred og Hindsholm, Gudum herred og Sinds herred.

V. Woll: Fra Kertemindes Fortid II (M. P. Erichsen, Kerteminde).

P. Christensen: Voergaard. Historisk-topografisk beskrevet (I kommission hos H. F. Sigetty, Hjørring). På grundlag af optegnelser og materialesamlinger, som oprindeligt begyndtes af gods-ejer P. B. Seaveius, og som senere erhvervedes af Historisk samfund for Hjørring amt, har dette sidste formået forfatteren til en bearbejdelse af stoffet, der nu foreligger i et stateligt bind på ca. 200 sider i temmelig stort format. Forfatteren har lagt hovedvægten på gårdens anlægs- og bygningshistorie, hvortil der i forvejen forelå en række bidrag fra særlig kyndige forskere, men så spredt at man med glæde ser en samlet fremstilling af denne interessante renaissancegårds historie. Fremstillingen er jævn og letløbende, og selv om forfatteren kan siges at mangle det store vingesus, er der i hans samlende bearbejdelse af trykte og utrykte kilder en behagelig nøgternhed, der yderligere viser glimt af selvstændige meninger og iagttagelser. Hvad angår spørgsmålet om renaissancegårdens bygmester, mener han, at Filip Brandin fra Utrecht muligvis nok kan have leveret udkast og »patroner« til bygningen, men fremsætter yderligere den nye hypotese, at den fra Kronborg kendte Herman Stenhugger er den egentlige bygmester, da Brandin vides at have været optaget andetsteds i disse år. Der findes desuden en kortere beskrivelse af godsets adels-

gårde Rugtved, Dybvad m. fl. samt af Voer og Albæk kirker. Storskoven burde have været fyldigere behandlet, selv om den nu er frasolgt godset. Bidragene til godsets øvrige topografi er temmelig sparsomme, men da der findes materialesamlinger til den egentlige godshistorie, kan man jo håbe, at denne senere vil blive udgivet, og at det historisk-topografiske materiale deri vil få en mere indgående behandling. Billedstoffet er velvalgt, men allerede benyttet i andre arbejder om gården. Det kommer dog ikke til sin fulde ret, da bogen er dårligt trykt.

Chr. Søndergaard: Flade Sogns Historie (I kommission hos H. Hansen, Nykøbing Mors). Denne lille bog er en række ved en sammenfattende indledning forbunden artikler, som af topografisk stof omfatter herregården Mandrup, Flade kirke, lidt spredte oplysninger om præstegården, omtale af St. Margrethe kilden m. m. Den er som desværre adskillige andre sognebeskrivelser et bevis på, hvor lidt forfatteren har tanke for den topografiske (stedbeskrivende) idé. Den almene læser får intet andet indtryk af sognet, end at der findes de nævnte topografiske enheder og dertil et lille indtryk af jorderne, men derimod intet om dets kroer, møller, vandløb, broer, skove, bakker, moser o. s. v., hverken det forsvundne eller endnu tilbageblevne. Sognet er med andre ord *ikke* beskrevet, og det sammenfattende moment, der skal give forståelsen af det lille område gennem tiderne, mangler ganske.

Jeppe Aakjær: Fra Agermuld og Hedesand. — Konge, Adel og andre Sallinger (Gyldendal). Af Aakjærs studier fra hjemstaven er i 1930 udkommet yderligere to bind. Om formen og værdien af disse studier må jeg henvise til omtalen af det første bind i oversigten fra 1929. De to sidste slutter sig i art og udformning ganske til dette og emnerne er landevejshistorie, tingsteder, kirker, gårde, skoler, skov og haver, hedeplantninger, skelstene m. m. Et stort materiale er indsamlet på flittige arkivbesøg, men det er selvsagt ikke let at få overblik over stoffet i disse spredte artikler, selv om et register hjælper en del. Værre er det, at kilderne og deres hjemsted ikke altid er anført. Stoffet har forfatteren behandlet på sin egen, ikke helt kedelige måde, der sætter det i et helt andet plan end det sædvanlige. Det er blevet en topografisk folkelæsning, der vil interessere også dem, der slet ikke kender til eller har egentlig interesse i disse egne. Tillod pladsen det blot, vilde jeg citere, hvorledes han beretter om Dolby kirketårns fald den 5. juni 1750 (Fra Agermuld, pag. 21). Nej, læs hellere det hele selv!

H. P. Hansen: Kultur- og Sprog minder fra Midtjylland (Gyldendal). Denne bog af udpræget folkløristisk indhold, skrevet

med et herligt, jysk lune, indeholder en del topografisk stof i kapitlerne »Af Herning Sogns Fortid«, »Lund Marked« og »Hamborg i Rind«.

Den lille morsomme *Ringkøbing Aarbog 1929—30* er som sædvanlig udsendt af Bollerups boghandel (se oversigten 1929). Den indledes med et interview af museumsdirektor Klokke om Ringkøbing i »gamle Dage« og indeholder den sædvanlige oversigt over årets begivenheder samt nydelige tegninger af gader og gårde af tegneren Peter Holm.

Georg Bruun: Halvtreds Aar. Blade af Kolding Latin- og Realskoles og Kolding højere Almenskoles Historie 1880—1930. (Schæffers forlag, Kolding). Rektor Bruun har med denne bog sluttet rækken af de bind, hvori han har skildret Kolding lærde skoles historie, idet han desværre ikke mener at kunne behandle det endnu manglende tidsrum 1726—1800. Hvor dygtigt end de tidligere bøger er skrevet, kan det ikke nægtes, at det foreliggende bind i langt højere grad er skrevet med hjertet. Der er her skabt et menneskeligt dokument, der formår at rive selv de læsere med, der ikke er »part i sagen«, d. v. s. gammel elev i skolen. Tidsbilledet, der her er givet, vil have værdi i fremtiden så vist som det skildrer en brydningstid, hvis indsats endnu ikke helt kan måles. Det er interessant at følge denne landets første kommunale lærde skole gennem dens første trange år, og det er morsomt at se, hvorledes den svage tråd tilbage til »dronning Dorotheas skolehus« trods alt er blevet bevaret, et vidnesbyrd om traditionens og historiens magt over menneskesindet.

Hans Duborg og P. Nygaard: Bidrag til Jernved Sogns Historie (Historisk Udvalg for Jernved Sogn pr. Gredstedbro). Som fortsættelse af de bidrag til sognets historie, som i 1921 udsendtes af »flere Jernvedboere«, er udkommet et 2. halvbind. Det er glædeligt at se, at der inden for et sogn hersker så stor interesse for dets historie gennem tiderne, at snart sagt hele sognet arbejder med på en udgivelse af bidrag dertil, enten det nu er med penge eller med studier, og en del gode oplysninger er der også kommet frem, hvoraf enkelte også vil have interesse ud over sognets grænser. Mere end »bidrag« er det naturligvis ikke, og mangel på register gør det vanskeligt at orientere sig i det udkomne; men forhåbentlig fortsættes indsamlingen, og så må man håbe, at der vil vise sig en mand med den rigtig topografiske sans, der kan samarbejde det hele i en letløbende fremstilling af sognets historie.

H. Schlatkier: Aabenraa Søfarts Historie (Udgivet af Aabenraa museum). Det er mærkværdigt, at vort havomkransede land, hvis beboere fra alders tid har »plasket husvant til søs«, ikke

allerede forlængst har set en sværm af bidrag til søfartens historie, som dog har haft så omfattende betydning for levesættet i store dele af befolkningen. Måske vil de i de senere år fremkomne studier over vore landeveje også kalde på interessen for vandvejene, og givet er det, at der for de lokallhistoriske forskere ligger et stort og interessant studiefelt og venter på sine dyrkere. En sådan monografi fra en af vore sønderjyske købstæder er den foreliggende bog, som er en oversættelse af kaptajn Schlaikiers »Apenrader Schiffarts Chronik«, hvortil oversætteren har knyttet gode og supplerende bidrag. Heller ikke denne bog er en samlet fremstilling af emnet, men en række artikler af meget broget indhold, isprængt kildestof, der gør tilegnelsen og overblikket vanskeligt. Der er mange gode og morsomme bidrag i bogen, og man har indtryk af, at forfatteren egentlig udmærket vilde have været i stand til ved en bearbejdelse af stoffet at have givet en virkelig fremstilling af byens maritime historie. Illustrationsstoffet er rigt og mangfoldigt med mange ypperlige gengivelser af de morsomme gamle malerier af sejlskibe, der endnu hænger rundt om på de forskellige rederkontorer i vore provinsbyer.

Hans Wåhlin: Boken om Skåne (Nordstedt och söner). I et overordentlig nydeligt — man må i samme åndedræt sige ægte svensk — udstyr foreligger her en bog af virkelig værdi for danske historisk-topografisk interesserede. Forfatteren erkender straks stoffets overordentlige rigdom og viser i sin behandling deraf en videnskabelig overlegenhed og en virkelig selvbeherkelse og resignation. Selv karakteriserer han sit arbejde som »skånsk fornminneskundskap«, hvad vi vel bedst på dansk kan »oversætte« med hjemstavnskildring; men medens det, vi hidtil har set trykt i Danmark af samme art, oftest har været sammenflikket af en hel række forfatteres bidrag, står dette svenske arbejde helstøbt fra een forfatters hånd og får naturligvis derved en tiltalende homogenitet. Dernæst er det også yderst sjældent på dansk at se et helt landskab behandlet på denne måde, det kan næsten se ud, som om de danske forfattere interesserer sig mere for de snævrere områder og for at arbejde til bunds i specialiteterne; men denne bogs store succes i Sverige bør lære os, at det brede lag med særlig glæde griber det mere oversigtsmæssige, der ligger i et sådant arbejde. Det er dog ikke enhver givet at føre et sådant arbejde frem til sejr. Der fordres en alsidig viden, en overordentlig beherskelse af det historiske stof, en på en gang nøgtern og blændende fremstillingsform og en dyb kærlighed til emnet. Alt dette ejer Hans Wåhlin, og det kan tilføjes, at han har en let lyrisk form, der kan minde om Hugo Matthiessens. Det er ikke hensigten her at gå i detaljer med

bogens indhold, men den behandler et tidligere dansk landområde og har den nøjeste tilknytning til danske forhold, hvori forfatteren er særdeles vel funderet, og anmelderen tør trygt anbefale den til danske læsere, som deraf kan hente både belæring og glæde. Og måtte samtidig danske forlæggere af den lære, hvor tilsyneladende jævnt og dog elegant en bog af denne art *kan* udstyres!

Tidsskriftlitteraturen indeholder for året 1930 et temmelig rigt topografisk materiale.

Til det vægtigste hører *H. Zangenberg: Folkemuseets Landsundersøgelser af gamle Bønderbygninger* (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark). Det er en redegørelse for det kendskab, der ved undersøgelserne er erhvervet til gammel byggeskik på landet. Oversigten er i sin form kort og knap, men giver en udmærket forståelse både af forskellen mellem de enkelte landsdeles byggesæt og af de forskellige konstruktioners ejendommeligheder. Ikke alene er der ved undersøgelserne opnået sikkerhed for, hvilke former, der er de ældste, men forfatteren er nået så vidt, at han nu formår at påvise virkelige oldtidstræk levende ned gennem tiderne. For udsuds- og højremshusene har han gjort nøje rede i en senere omtalt artikel i »Skivebogen«. Man må håbe, at bevillingerne til disse undersøgelser i de kommende år må flyde noget rigeligere, så at forfatteren i endnu højere grad kan foretage sine studier, der overalt i befolkningen betragtes med velvilje. Der er heller ingen tvivl om, at det er i yderste øjeblik, at det sker.

Johannes Thølle har i et bidrag (i Meddelelser fra historisk-topografisk selskab for Gentofte kommune) skrevet om *Slotshaven ved Charlottenlund 1663—1926*. De almindelige historiske oplysninger til Gyldenlund-Charlottenlunds historie er alment kendt og er rundt om gentaget indtil trivialitet. Det er derfor glædeligt overraskende, når forfatteren nu har bragt noget nyt stof frem gennem sit havearkitektoniske bidrag. — Georg Galster har i »Møntfundet fra Kirkeværlose (Fra Nationalmuseets arbejdsmark) berettet om fundet af 307 hele og 31 halve penninge fra tiden for 1070 tæt ved anneksgården.

Inden for *Københavns* område har H. U. Ramsing (i Historiske meddelelser om København) gjort rede for en københavnsk ejendoms historie gennem 550 år. Det er glædeligt at se et sådant resultat af generalens årelange forberedende studier. Forfatteren har arvtaget og videreført Rosenkjærs jordbundsundersøgelser, og sammenknytter nu disse med undersøgelsen af de forskellige matrikelnumres historie, så at han nu begynder at bygge det gamle borgerlige København op fra grunden. Begyn-

delsen er gjort med matrikelnumrene 40, 27 og 28 i Strandkvarter, og det er en stolt tanke, at det er muligt at give så udtømmende oplysninger lige fra tiden før der rejstes bygninger her og til vore dage. Der medtages ikke blot de skiftende bygnings udseende og indre forhold, men også beboernes og omgivelsernes historie, så at det hele bliver et snit gennem hovedstadens »intime historie«. Det eneste, der forringer beundringen for denne monografi, er følelsen af, at generalen egentlig er i stand til at gøre det samme for størsteparten af de virkelig gamle ejendomme i København — men så håber man jo også på, at de efterhånden vil følge efter.

Samme forfatter har (i samme tidsskrift) i afhandlingen »Christian IV's Mageskifter og Erhvervelser i Anledning af Ladegaardens Anlæg, samt hans Vej- og Vandarbejder« givet et fortrinligt overblik over de gennem overretssagfører Arne Sundbos detailstudier indvundne erfaringer med hensyn til Københavns nærmeste omegns topografi. — Johannes Tholle har skrevet om »Planteskolerne ved *Frederiksberg slot* og i *Ledoje 1775—1852* samt deres betydning for havedyrkningens fremme«.

C. M. Smidt: Søborg. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark). Lige siden 1913 har arkitekt Smidt arbejdet med den arkæologiske undersøgelse af Søborg slots ruin og med restaurering af det fundne. Skønt arbejdet endnu ikke er fuldendt, er forfatteren dog i stand til at give en oversigt over det interessante borganlægs opståen og udvikling, ledsaget af fortrinligt oplysende skitser over anlæget og snit gennem de vigtigste linier deri. Medens historiske forskere ofte kun kan opbygge deres viden om topografiske områder ved arkivstudier, er arkæologen i stand til at kombinere disse med de erfaringer, han har gjort med spaden i hånden, og man kommer ikke langt ind i denne interessante redegørelse, før forfatteren med vægt slår fast, at Saxo har ret, når han kalder ærkebiskop Eskild borgens fader, thi dette viser både murstentypen og de fundne søjlebaser af granit. Han skildrer derefter de enkelte bygninger, og efterhånden gror borgen frem for læsernes øjne i nøje tilknytning til de historiske levn. Værdien af det fundne underbygges af arkitektens store viden fra undersøgelser andetsteds, og gennem det hele sporer man den stille glæde over de overraskende nye fund, som fra år til år er gjort og er gledet ind som led af det hele. Endelig kan arkæologen begynde at beskæftige sig med årsagerne til borgens anlæg. Hans blik falder på det nærliggende Gurre, lighedspunkter i anlægene findes, de historiske forhold tages til hjælp, og resultatet bliver, at ærkebispens ved hjælp

af det gamle tårn i Gurre sø og sit borganlæg ved Søborg sø har villet sikre sit kære Esrom kloster, som han havde anlagt ved Esromsøens nordlige bred. Det hele er en teknisk set fuldkommen, i sin form elegant akademisk studie, der får de årelange undersøgelser og studier til at synes en barneleg. Forhåbentlig kan den give adskillige læsere et begreb om begrænsningens kunst, der formår at fremstille 15 års studieresultater på lige så mange tryksider.

Fra *Roskilde* skriver Fanny Fang (Fra Københavns Amt) om Sukkerhuset — Liebes Gaard, hvori museet nu er blevet installeret. Den gamle gård i Olsgade følges fra 1742. I 1763 indrettedes der sukkerraffinaderi deri ved ombygning af den søndre længe, der endnu står i 4 etagers højde. Hovedbygningen er i sin nuværende skikkelse fra 1800'ernes begyndelse. — I samme tidsskrift findes fra *Hedeboegnen* Ole Pedersens beretning om en hedeboegård i gamle dage. Det er en udflyttergård fra *Gjerdrup* i Kirkerup sogn i tiden omkring 1855—70, og foruden livet heri skildres selve gårdens bygning og indretning (med grundplaner) og gives oplysninger om marknavne og moser. — Desuden har Hans Hansen skrevet om Balders brønd, en brønd sydvest for gadekæret i *Baldersbrønde*, som der nu værnes om.

Povl Hansen: Lammefjorden, dens Inddæmning og Tørlægelse, Opdyrkning og Bebyggelse (Fra Holbæk Amt). Efter at forskellige jyske amtsamfund er begyndt en systematisk historisk behandling af hedernes opdyrkning, har også andre fundet tilsvarende materiale. Povl Hansen har for sit arbejde fået fællesforeningens belønningspræmie, og der henvises til den dermed følgende bedømmelse. — Ved *Holbæk* er fundet de svage spor af et middelalderligt kapel, som Hugo Matthiessen har undersøgt og beskrevet. Det var et uventet bidrag til denne bys sparsomme middelalderlige historie, og kapellet kunde let være gået helt ud af minde, hvis ikke nutidens øjne var blevet åbnet for betydningen af, at sådanne svage spor bliver undersøgt.

Om *Slagelse* latinskole har Henny Glarbo (Soro Amt) skrevet en lille afhandling, der viser, at kilderne til dens historie i den ældste tid desværre er lige så sparsomme og spredte, som for de fleste af landets øvrige lærde skoler; men frk. Glarbo har dog fundet en del nyt stof frem af arkivet og giver et billede af skolens indre liv samt oplysninger om lærerpersonalet fra rektor Nyholms tid i midten af 1700'erne.

Det er ganske morsomt at se, hvorledes specialstudier ud over de sædvanlige emner efterhånden får foden inden for i de historiske samfunds årbøger. Afdøde H. C. Holst havde kastet

sig over studiet af *Storebælt* og skrevet en afhandling derom (Sorø Amt). Han er heri kommet ind på de mere almindelige træk af færgeriets historie i Danmark og understreger, at det først var Christian II, der tog sig af de vejfarende ved landets mange passager over sunde, bælter og fjorde. Da postvæsenet oprettedes, knyttedes dette nærmere til færgeriet. Arbejdet er desværre en torso, idet forfatteren døde, for de mere betydningsfulde resultater nåedes, men måske kan dette brudstykke give en anden impuls til at tage spørgsmålet op og knytte det sammen med de øvrige vigtigere færgesteders historie. Desværre mangler litteratur- og kildehenvisninger ganske. — I tilslutning til Storebælts-studierne havde hr. Holst udarbejdet et lille bidrag til *Sprogos* historie, hvori han berettede om hollænderne på øen. Dette er knap så godt som det foregående.

August F. Schmidt har skrevet om sagn og tro om sten i *Præstø amt* (Præstø Amt), og H. C. Broholm har beskrevet den arkæologiske undersøgelse af nogle grave fra folkevandrings-tiden, der gjordes ved *Broskov* (Fra Nationalmuseets Arbejds-mark). Sådanne grave forekommer ret sjældent, og takket være anmeldelse af fundet, inden det blev forstyrret ved ukyndig indgriben, gav det et smukt resultat. I fundet var flere broncegenstande af romersk oprindelse.

Henrik Larsen har afsluttet sin afhandling om fællesskabet på *Lolland-Falster* (Årbog for Lolland-Falster), og sammesteds har August F. Schmidt skrevet om sagn og tro knyttet til sten på de to øer. — I anledning af den under nationalmuseets ledelse gennemførte istandsættelse af inventaret i Kippinge kirke har den unge maler N. J. Termansen, som har deltaget i arbejdet, i årbogen skrevet om valfartskirkens rige udstyr, som bortset fra to kucefikser og resten af en Mariatavle stammer fra 17. århundrede. Til artiklen er knyttet et stort og godt billedmateriale. — Laurits Suhr: Af landsbyen *Kaløs* historie, er nærmest et tidsbillede hentet fra birketingsprotokollen. I Fra Nationalmuseets arbejds-mark har M. Mackeprang skrevet om et sølvfund i *Errindlev* præstegård tæt øst for Rødby.

Fra *Fyn* findes en beretning om anlæget af den sydfynske jernbane, hentet fra en selvbiografi af ingeniør Søren Dyrh (Odense og Assens amter). I samme årbog findes en topografisk udredning for *Kerteminde* sognekirke af V. Woll. Der findes gengivet et interessant gammelt billede fra 1825, og inventaret er meget nøje beskrevet. I kirken er ophængt en kårde og et par rytterstøvler, som af traditionen tilskrives en dansk officer, der skulde være faldet den 31. oktober 1659. Så vidt det ikke særlig

gode fotografi af genstandene oplyser, synes kården ikke at være ældre end 1680, og også støvlerne synes nærmere ved år 1700. — C. J. A. Carlsen-Skiødt: Nogle historiske oplysninger om *Dreslette* sogn, giver nogle spredte bidrag til sognets topografi. Byerne nævnes, og forfatteren søger at forklare deres navne. Således som det er anlagt vilde såvel et sognekort som nogle bykort med gårdenes placering have været på sin plads. Tidligere skove i sognet er opregnet, men deres historie, udstrækning o. l. er ikke eftersøgt. Derimod er der gjort rede for kirkens, præstegårdens og de større gårdes historie, og oldtidsmindesmærkene er gennemgået med anførelse af, hvilke der er sløjfede. Billedstoffet er ganske anseligt og indeholder flere værdifulde ting (de gamle gårde, der jo altid står i fare for at forsvinde, gamle tegninger af præstegården samt af kirken før ombygningen 1785 m. m.), men flere fotografier er for dårlige og burde have været erstattet af andre med samme motiv.

L. P. Fabricius har skrevet om *Gislev* kirke (Svendborg amt). Om end småfejl og misforståelser ikke helt er undgået, foreligger der her usædvanlig gode bygningsundersøgelser, som forfatteren, der forstår at iagttage, og som er en habil tegner, har gjort levende ved en række tegninger, hvoraf navnlig en rekonstruktion af den gamle kirke på den nyes plan er særdeles oplysende. — Albert Thomsen har i samme tidsskrift i artiklen »Ryttergodsbonder« fortsat sin skildring af *Avnslev* og *Bovense* sognes historie. Gennemgangen af rytternes fordeling til gårdene giver udmærkede oplysninger om de to sognes udseende og tilstand i slutningen af 1600'erne. Adskillige glemte stednavne er fundet frem, og ganske interessant er oplysningen om, at der undertiden byggedes hus »på gaden« til den gifte rytter.

Fra *Vendsyssel* foreligger en god studie (Jyske samlinger) af C. Klitgaard: En fortids vandvej, der viser, hvilken betydning Ryaa har spillet for Aalborgs handelsforbindelse ind i landet nord for Limfjorden på en tid, da godstransporterne ad landevejene var så besværlige på grund af disses slette tilstand. Af ren topografisk interesse berettes der om broerne over åen og om deres betydning, og endelig påvises den betydning, som de ved gårdene Bolsted, Stavad og Vredsted opståede oplagspladser for Aalborg-købmændenes varer havde i 1600'erne. Den lille fortrinligt gennemførte studie viser vej til et hidtil så godt som uopdyrket studieområde, som rimeligvis med held kan overføres på adskillige andre af vore åer, og som i forbindelse med beretninger om forskellige ladepladser og pakhusanlæg (Søren Knudsen har allerede skrevet om Snaptun) i vore fjorde kan være af

betydning for forståelsen af vor indenrigske vareomsætning. Lokalhistorikerne bør have deres opmærksomhed henvendt på disse emner.

H. Billeskov-Jansen har skrevet om Hellig kilde kapellet i *Rør* (Thisted amt), som han har haft held til at stedfæste og udgrave. Det er en nøgtern skildring af de mål og midler, han har valgt, og den lykkelige løsning er af den slags, der er særlig egnet til at vække det brede lags interesse for arkæologi og historie. Når en fra slægt til slægt overleveret beretning pludselig manifesterer sig som håndgribelig virkelighed, vil folk altid spidse øren og få følelsen af, at det er noget af deres eget, noget der kommer dem alle ved, der her er arbejdet for. — I Johan P. Hovmøllers skildring af jomfru Anne Sehested til *Sindbjerggaard* findes adskillige bidrag såvel til denne gårds historie og godssets afrunding ved mageskifter som til *Vejerslev* gårds. — S. C. Sortfeldts bidrag til *Kallerup* sogns historie vil senere blive fortsat. Han gennemgår heri marknavnene efter markbogen 1683 og efter udskiftningskortet 1796, men glemmer at prøve på at fastlægge dem og at berette om, hvorvidt de endnu benyttes. Et par gårdes historie er omtalt, og til kirkens historie er leveret nogle gode oplysninger efter gamle regnskaber. — J. C. Jacobsen skriver om *Aagaard* og dens ejere. Det er en meget fyldig gennemgang af herregårdens ældste historie, men det er for tidligt at udtale sig nærmere om den, eftersom den vil blive fortsat. Da der imidlertid ingen talhenvisninger findes til senere kommende kildeangivelser, vil disse sikkert komme til at mangle, hvilket er en stor fejl. En lidt pudsigt forveksling af Danske Magasin og Gads danske Magasin findes pag. 78, og de almindelige historiske begivenheder er ofte behandlet temmelig frit og ulogisk. Forfatteren bringer en hypotese for forløbet af bondeopstanden 1441 »som har sandsynlighedens præg«, men som i virkeligheden er en mærkelig blanding af kendsgerninger og formodninger. Det er også bedre at udelade ikke forståede latinske citater, end at gengive dem forkert (»quod absit« og »nopolis«). Det formodede venskab mellem Erik Nielsen til Aagaard og Niels Ebbesen til Nørreeris skyldes nogle meget mærkelige følgeslutninger.

Hans Kjær beretter (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark) om en ny hustomt, der er fremdraget på oldtidsbopladsen ved *Ginderup*, som støtter og underbygger de iagttagelser, som forfatteren og professor Hatt i de senere år har gjort på dette interessante område. Langhuset med opholdsrum for både mennesker og dyr blev tidligt slået fast som jævnlige forekommende, og de nye minutøse undersøgelser af den ny tomt vil vække opmærk-

somhed, skønt de behandler sådanne tilsyneladende småting som en vidjeflettet dør med dørtrin, en alkove, husdyrenes båse m. m. Jo mere kendskabet hertil udbredes, des mere er befolkningens opmærksomhed vakt, og lignende hustomter er da også allerede konstateret i andre egne.

To veltjente lokalhistoriske forskere har skrevet om to forskellige sogne i Vesthimmerland (Fra Himmerland og Kjær Herreder), og har gjort det hver på sin måde. Alexander Rasmussens *Nørre Kongerslev* sogns beskrivelse og historie er præget af den gammeldags, mere studerekammeragtige metode. Behandlingen er foretaget på grundlag af dokumenter og savner i nogen grad arbejdet »i marken« til afrunding heraf. Gengivelsen inde i teksten af dokumenter virker, selv om sproget er ændret, afledende på den læge læser, og i synsforretningen af 1733 er tilmed den gamle skrivemåde bibeholdt ligesom i fæstebrevet fra 1724. — Chr. Heilskovs: *Balum* sogn gennem syv sekler, er en langt mere moderne studie, der virker umiddelbart tiltalende ved sine systematiske undersøgelser og sin bearbejdelse af stoffet, som er delt i 1) almindelig topografi med et tillæg om fortidsminderne og 2) almindelig historie. Den første ledsages af gode og oplysende kortskitser, der viser sognet i stenalderen og i nutiden. Skiftet 1455, der er trykt i sin helhed på gammel-dansk, er kaviar for den store høb og burde have været »oversat«, da de 99 p.ct. læsere vil springe det over. — L. Vesten har givet en beskrivelse af *Ajstrup* kirke i Kjær herred. Efter nogle bidrag til kirkens almindelige historie og økonomi følger en beskrivelse af det under nationalmuseets ledelse restaurerede inventar, ledsaget af billeder, hvoraf flere kunde have været bedre. Morsomt havde det været, om den fremdragne »Holekske tegning« var blevet gengivet.

En grav fra den romerske jernalder findes på flad mark ved *Sønderholm* i Hornum herred. Aalborg museum underrettes af ejeren, et par repræsentanter for museet foretager den første undersøgelse ved en lempelig afdækning og opmåling af det fundne, og da der viser sig at være mer endnu, underrettes nationalmuseet, hvis udsending konstaterer en oldtidsboplads med en hustomt, der svarer til Kraghedefundets. Beskrivelsen af dette, der er fremkommet (i Fra Himmerland og Kjær herreder) ved Chr. Jørgensen viser, at man nu forstår at gribe den slags undersøgelser an på en sund og naturlig måde ved den trinvise alarmering af sagkyndige, et princip, der bør følges overalt. Undersøgelsen vil blive fortsat, og det siger sig selv, at interessen på egnen er i stadig stigning. — Gudmund Hatt har (i Dansk naturfred-

ning) ganske kort omtalt digevoldsanlægene på *Vindblæshed* og hævded, at de må opfattes som rester af oldtidsbymarker, hvor de har dannet skellet mellem de enkelte ejeres agre, og at nogle af dem må stamme fra den ældre jernalder. Den nærmere undersøgelse og redegørelse vil blive imødeset med spænding.

P. Bugge-Vegger har berettet om Ringlevad mølle i *Kousted* og *Rodsted* sogne (Fra Randers amt). Det er mest optryk af aktstykker med spredte oplysninger til møllens historie.

Om gammel byggeskik i *Himmerland* har H. Zangenberg skrevet i Skivebogen. Der er så meget mere grund til at gøre opmærksom på denne interessante afhandling, som den gemmer sig væk i Skivebogen, men vel snarest burde have fundet optagelse i Jyske samlinger, da den dog behandler et større område end Skivebogen repræsenterer og sætter byggeskikken i Himmerland i forbindelse med den fra andre jyske egne kendte. Himmerlands stærkt skiftende natur har nemlig, hvad byggemåden angår, opsuget ideer fra andre egne, hvis natur har vist samme præg. Forfatteren har tidligere i artikler om andre egnes byggesæt været inde på levn fra ældgamle danske og nordiske byggemetoder i de gårde, som er bevaret til vore dage, men han har sjældent været så lykkelig som her, hvor han i udskuds- og højremskonstruktionerne får en direkte forbindelse med de i de senere år fremdragne oldtidshuse i Ginderup, Tolstrup og andre steder. — Chr. M. Kroghs artikkel om herregården *Hegnet* i Nordsalling (Skivebogen) behandler mest dens ejerhistorie og strejfer kun i ny og næ ind over bygningshistorien, såvel den ældre som den nuværende Gaards. — Schütte og Bjerregaards artikkel om Ommerboer i samme tidsskrift indeholder gode billeder af forskellige gamle bindingsværksbygninger samt oplysninger om byggeskikken inden for det gamle *Ommersyssels* område.

M. Brandt: *Ørslevkloster* (Fra Viborg amt). Forsøget på at udrede de stærkt ændrede rums anvendelse i klostertiden er alt for hypotetiske til at have nogen værdi. For dem, der ikke kender gården, yder det foreliggende arbejde meget lidt. — Som et supplement til C. M. Smidts arbejde om *Aunsbjerg* (Jyske samlinger 1929) har Hans Knudsen (Viborg amt) skrevet gårdens ejerhistorie med enkelte bidrag til dens topografi. — Samme forfatter har i Jyske samlinger skrevet om landsdommer Fr. Schinkel som godsejer på *Hald* med gode bidrag til gårdens historie i 1700'ernes sidste halvdel.

Johannes Tholle: Haver og Havebrug i *Ringkøbing Amt* (Handsyssel). Det kan ikke nægtes, at der i forfatterens mange »have-arbejder« bliver lidt fabriksmæssigt, set med den anmel-

ders øjne, der skal gennemgå dem alle, og til tider synes forfatteren også at komme temmelig let fra det. Der er dog ingen tvivl om, at han har tilført topografisk forskning en ny gren af betydning og med mange gode oplysninger til de forskellige egne historie. Lidt søgt virker det, når han anfører de lange præmielister og lange citater fra trykte kilder i stedet for at give en reel bearbejdelse af stoffet.

Til *Aarhus* latinskoles historie yder rektor E. G. Taubers skildringer (Aarhus stift), som er kommenteret af Emanuel Sejr, en del bidrag. — I samme årbog har Edv. Egebjerg sluttet sin skildring af *Linaa* sogn i gamle dage, medens Sigurd Elkjær har udgivet biskop Peder Hygoms visitatsindberetninger for *Aarhus amt* for årene 1739—52. Udgivelsen er fortjenstfuld og indeholder ud over de personalhistoriske oplysninger også en del af topografisk værdi, f. eks. er heri omtalt *Horsens* latinskoles indvielse 1744, ^{3/11}, samt beretning om amtets skoler og deres tilstand.

Blandt H. Zangenbergs undersøgelser af gamle danske gårde er også et gammelt hus i *Odis Bramdrup* (Fra Vejle amt), der giver forfatteren lejlighed til at udrede overgangen fra bindingsværk til grundmur. Desuden indeholdt huset et bidrag til ildstedets udviklingshistorie i et af dets ældre led, en udviklingsrække, der endnu ikke er undergået videnskabelig bearbejdelse. — Ligeledes i Vejle amts årbøger har Mogens Lebeck skrevet om *Taulov*, en sognehistorisk skitse med blade af *Fredericias* forhistorie. Artiklen er skrevet mere med henblik på de almindelige historiske forhold end på de topografiske, men der findes en del gode bidrag til *Høneborgs* historie. Forfatterens sprog og idéudviklinger er ikke beregnet på den læge læser, og meningen af det skrevne kan ofte være dunkel, ligesom der nu og da fordres kendskab til historiske begivenheder, som ikke kan forudsættes hos de fleste årbogslæsere. — Om *Fredericia* museum, der nu er blevet indrettet i en gl. bygning, som tidligere stod på hjørnet af Sjællandsgade og Vendersgade, har H. Zachariassen gjort rede i årbogen. Beretningen er ledsaget af opmåling og beskrivelse af bygningen inden flytningen, og der er gjort rede for dens historie og dens ejere gennem tiden.

Peter K. Andersen har — stadig i Vejle amts årbøger — gennemgået inventaret i *Vejlby* kirke, som er blevet restaureret af ham under nationalmuseets tilsyn. Johannes Tholle beretter om have dyrkningen i *Vejle amt* omkring år 1900, medens Marius Hansen af Søren Abildgaards dagbøger har uddraget, hvad der vedrører amtet i 1771. Det meste stof angår kirkerne, hvori navn-

lig gravstenene har haft Abildgaards interesse. Artiklen er ledsaget af temmelig gode gengivelser af Abildgaards tegninger af disse gravstene. — Rasmus Mortensen har beskrevet opdyrkningsforsøgene på *Randbøl hede* i 1700'ernes sidste halvdel med bidrag til de tyske kolonisters historie og med tegninger af de bygninger, der opførtes til dem. — Til *Brande* sogns historie har T. Bundgaard Lassen givet oplysninger efter P. Larsens optegnelser, hvoraf kan nævnes en beskrivelse af vejene og deres tilstand for 100 år siden. — Fra *Bredsted* sogn findes nogle bidrag af J. Heltoft, der ligesom flere andre forfattere nævner jorderne, men ikke søger at fastlægge dem. — Til *Koldings* topografi yder I. O. Brandorff et interessant bidrag ved efter et gammelt gadebillede, der gengives, at gennemgå de enkelte bygninger derpå.

Af særlig interesse i Vejle amts årbøger — der, som det kan ses, myldrer med historisk-topografisk bidrag — er den artikel, som Rasmus Mortensen har skrevet om de nedbrudte kirker. Det er hidtil antaget, at nedlæggelsen af disse kirkesogne enten skyldtes overgangen mellem to slags byggesæt eller den sorte døds hærkning, der decimerede befolkningen. Den første antagelse forkaster forfatteren ved at hævde, at kirkerne praktisk talt alle var fra samme tid. Hvad den anden angår, kan teorien ikke helt forkastes; men forfatteren, der har drevet meget indgående studier over jernudvindingen i disse egne og som har fundet en mængde spor deraf i umiddelbar nærhed af kirkerne, fremsætter en ny teori, som det vil være interessant at se nærmere udviklet, således som han bebuder det. Han hævder, at befolkningstætheden i disse egne ikke er naturlig på baggrund af agerdyrkingen alene, men mener, at der har været jernudvindingscentraler her i oldtiden og den tidlige middelalder, og at den deraf opståede velstand har ført til bygning af kirker, som atter er blevet nedbrudt, da udvindingen måtte høre op. Den fremsatte teori er ganske interessant, og når forfatteren gennem mere indgående studier får slået slaggerne fra, er det muligt, at luppen vil vise sig at være god og gedigen.

En del af artiklerne i »Fra Ribe amt« er orienterende og oversigtsmæssige. Som allerede berørt har Hans Knudsen meddelt de vigtigste kilder til *Ribe amts* historie i landsarkivet for Jylland. Det vil nok være nødvendigt at understrege ordet »landsarkivet« for at svage sjæle ikke skal tro, at der ikke findes andre både trykte og skrevne kilder. På det førstnævnte hjælper imidlertid Søren Alkjærsgs supplement til Heilskovs tidskriftindex og den særlig værdifulde fortegnelse over artikler af lokalhistorisk-topografisk art i de lokale blade (af N. M. Kro-

mann). — Henrik Larsens artikel om fællesskabet i Ribe amt i det 17. århundrede er vel ikke topografi, men den behandler et emne, der kan danne grundlag for topografisk forskning i landdistrikterne, hvad enten det drejer sig om sogne- eller herredshistorier. Det hele er kun oversigtsmæssigt, men kan sikkert give impulser til videre undersøgelser i detaljer. — Det er Lykkedes Victor Hermansen at paavise (Fra nationalmuseets arbejdsmark), at en pragtfuldt forgyldt sølvpokal i nationalmuseet, der måler c. 75 cm i højden, oprindeligt har tilhørt *Ribe* domkapitel, hvorpå den efter en retssag afleveredes i kunstkamret. — Om *Vardøhus'* odelæggelse findes tre tidsangivelser: 1434, 1439 og 1534. Carl Lindberg Nielsen tager de tre årstal op til undersøgelse, og selv om et endeligt resultat ikke er nået, er diskussionen jo altid frugtbar. Når forfatteren forkaster 1534, fordi et dokument i 1530 nævner Vardøhus ladegårds mark, er dette ikke holdbart, da ladegård udmærket på den tid kan være blevet brugt som egennavn. Bedre er det naturligvis, at alle kilder sætter slotets odelæggelse i forbindelse med en odelæggelse af byen, der bevisligt ikke er blevet odelagt i 1534.

Efter den af redaktionen af Ribe-årbogen i fjor udsendte opfordring til at skrive om hedernes opdyrkning, er der indkommet en række meddelelser. Det er sikkert heldigt, at en bearbejdelse af stoffet straks er opgivet til fordel for en optrykning af de indkomne bidrag i lidt redaktionelt ændret skikkelse. Bearbejdelsen kan altid komme senere og bør vel heller ikke indskrænkes til Ribe amts hedehistorie.

Fra 1500'erne og 1600'erne giver Thade Petersen en skildring af flere af sognene i *Sø herred* (Sønderjyske Aarbøger). Grundlaget herfor er dels præsteindberetninger på provstens opfordring (Sø gamle oplysninger fra landsognene er altid af interesse, og trykningen af dem, så at de bliver tilgængelige for alle, er af stor værdi), dels er det Ribe archediakonats jordebog for de vestjyske sogne, en særdeles omhyggelig og værdifuld udgivelse. — Johannes Tholle har skrevet om de sønderjyske havekolonier, der blev grundlaget for den senere kolonihavebevægelse, som forfatteren tidligere har været inde på. Dette nye blad til dens historie med en række aktmæssige oplysninger afrunder på en god måde studierne, som burde gøres til genstand for en samlet behandling. — I samme stil som den længere fremme omtalte Ringkøbing årbog har Thade Petersen givet en oversigt over årets begivenheder i Sønderjylland.

Otto Smith.